

Wykaz prac z zakresu problematyki rytuału powstałych w Instytucie Religioznawstwa UJ

Poniższe zestawienie ułożone w porządku chronologicznym prezentuje kolejno imiona i nazwiska autorów prac, ich tytuły, rok napisania oraz nazwiska promotorów.

Prace magisterskie

- Dorota Lipa, *Dni przedświąteczne w polskiej obyczajowości współczesnej*, 1988, prof. dr hab. Włodzimierz Pawluczuk.
- Jerzy Ziemiński, *Modlitwa jako sposób bycia u Świadców Jehowy i u Zielonoświątkowców*, 1991, prof. dr hab. Włodzimierz Pawluczuk.
- Dorota Wrona, *Chrzest w pierwszych dwóch wiekach chrześcijaństwa*, 1991, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Danuta Węgiel, *Wybrane symbole procesji Bożego Ciała w późnośredniowiecznym Krakowie*, 1992, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Dorota Dec, *Sakrament pokuty w kościele Mariawitów*, 1992, prof. dr hab. Bogumił Grott.
- Piotr Mocniak, *Mord rytualny w polskiej literaturze antyżydowskiej (XVII–XVIII w.); przyczyny, sposoby realizacji, cele. Analiza oskarżenia w świetle teorii M. Eliadego i R. Girarda*, 1995, prof. dr hab. Włodzimierz Pawluczuk.
- Renata Zdeb, *Wizualność obrzędowości w polskim kościele potrydenckim (od drugiej połowy XVI w. do połowy XVII w.)*, 1995, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Marta Parcz, *Funkcja ofiary w religiach Mezoameryki*, 1996, prof. dr hab. Bogumił Grott.
- Renata Suchańska, *Wczesnochrześcijańskie rozumienie paschy*, 1997, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Marta Iwanicka, *Fenomen tańca w chrześcijaństwie. Analiza na wybranych przykładach*, 1998, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Łukasz Mikoda, *Wątki religijne i duchowe w pismach i działalności Jerzego Grotowskiego i teatru Laboratorium*, 1998, prof. dr hab. Włodzimierz Pawluczuk.
- Dorota Białas, *Krew w kulcie i wierzeniach Słowian*, 1998, prof. dr hab. Bogumił Grott.
- Robert Lemieszek, *Siedemnastowieczne sarmackie zwyczaje pogrzebowe*, 1999, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Monika Bańska, *Wierzenia i obrzędy współczesnych Cyganów polskich*, 1999, prof. dr hab. Bogumił Grott.
- Dorota Ziętek, *Rola rytuału na przykładzie Indian Ameryki Północnej*, 2000, prof. dr hab. Irena Borowik.
- Magdalena Bilka, *Liturgia eucharystyczna we współczesnym Kościele Koptyjskim*, 2000, prof. dr hab. Jan Drabina.

- Edmund Baka, *Teoria i praktyka Taijiquan jako przejaw taoizmu religijnego i filozoficznego*, 2000, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Anna Trebunia-Wyrostek, *Ślady przedchrześcijańskich wierzeń i obrzędów religijnych na Podhalu*, 2000, dr hab. Stanisław Cinal.
- Kinga Brej, *Sakralny taniec Indii*, 2001, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Dariusz Grzonka, *Psychologiczne aspekty uczestnictwa w nowożytnych towarzystwach tajnych*, 2001, prof. dr hab. Halina Grzymała-Moszczyńska.
- Aleksandra Rothe-Frey, *Narodziny dziecka w wierzeniach i zwyczajach społeczeństw plemiennych*, 2002, prof. dr hab. Włodzimierz Pawluczuk.
- Bożena Kozaczyk, *Ceremonia tańca słońca Indian Wielkich Równin i Prerii Ameryki Północnej*, 2002, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Agnieszka Tondin, *Indyjski teatr Kathakali*, 2002, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Janina Podol, *Moce sakralne w rytuałach i ceremoniach synkretycznych kultów afrochrześcijańskich wudu, santeria i candomble*, 2002, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.
- Jolanta Podczerwińska, *Kult w religiach Mezoameryki*, 2002, dr hab. Kazimiera Mikoś.
- Angelika Górka, *Kult słońca w imperium Inków*, 2002, dr hab. Kazimiera Mikoś.
- Anna Samek, *Ptaki w wierzeniach religijnych i praktykach kultowych ludów słowiańskich*, 2003, dr hab. Kazimiera Mikoś.
- Urszula Iwańska, *Rytuał w obrębie sztuki performatywnej*, 2004, prof. dr hab. Halina Grzymała-Moszczyńska.
- Marlena Rembelska, *Okaleczenia ciała w świetle wierzeń i zwyczajów społeczności plemiennych i współczesnych cywilizacji Zachodu*, 2005, dr hab. Kazimiera Mikoś.
- Mateusz Dąsał, *Rytuał w świecie widowisk. Teoria rytuału jako przedstawienia kulturowego*, 2005, dr hab. Andrzej Szyjewski, prof. UJ.
- Jakub Bohuszewicz, *Strukturalna i przeżyciowa analiza rytuału na przykładzie obrzędu Okipa Indian Mandanów*, 2008, dr Dominika Motak.
- Maria Zarzyka, *Egzorcyzmy we współczesnym Kościele katolickim*, 2008, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Jolanta Sobaszek, *Rytuały przejścia w obrzędowości rodzinnej Słowian*, 2008, dr hab. Kazimierz Banek, prof. UJ.
- Katarzyna Teichman, *Ewolucja znaczenia chrztu jako obrzędu przejścia w nauczaniu i praktyce Kościoła do VI w.*, 2009, prof. dr hab. Jan Drabina.
- Sabina Bugaj, *Magia apotropeiczna w cyklu ludzkiego życia. Cięża – poród – połóg – niemowlęstwo*, 2009, dr hab. Zbigniew Pasek.
- Urszula Kępa, *Karnawał w społeczeństwie postindustrialnym w odniesieniu do koncepcji dramatu społecznego Victora Turnera*, 2009, prof. dr hab. Łukasz Trzciniński.

Prace doktorskie

- Tomasz Sikora, *Użycie substancji halucynogennych a religia. Perspektywy badawcze na przykładzie zagadnień rytuału i symbolizacji*, 1998, promotor: dr hab. Łukasz Trzciniński

Celem pracy jest rozważenie pytania, jakie obserwacje i teorie badawcze można zastosować do modelowania genezy i funkcji kolektywnych rytuałów halucynogennych.

W szczególności idzie o precyzyjniejsze, niż miało to miejsce do tej pory, przeanalizowanie kwestii możliwych wpływów tego rodzaju rytuałów na procesy socjogenezy, socjalizacji czy specyfiki gatunkowej człowieka. W związku z tym praca stanowi próbę zestawienia, oceny i rozwinięcia koncepcji i danych pozyskanych w ramach różnych programów badawczych, takich jak: semiotyka antropologiczna; psychologiczne i neuropsychologiczne badania nad doświadczeniem religijnym, symbolizacją, percepcją podprogową, lateralizacją mózgową, synestezją itp.; socjopsychologiczne oraz ewolucyjno-etologiczne badania nad genezą i dynamiką form rytualizacji; teoria komunikacji; psychoanaliza grup; religioznawczo-etnologiczne badania nad religijnym wykorzystaniem substancji halucynogennych; farmakologiczne i psychologiczne teorie dotyczące oddziaływania substancji halucynogennych, halucynacji oraz funkcji i genezy odmiennych stanów świadomości.

Dariusz Grzonka, *Mitologizacja świata. Wizje świata i człowieka w programach i rytuałach tajnych stowarzyszeń na ziemiach polskich w pierwszej połowie XIX wieku*, 2007, promotor: prof. dr hab. Halina Grzymała-Moszczyńska

Przedmiotem pracy są polskie tajne stowarzyszenia (XVIII–XIX wieku), których historyczny, organizacyjny i światopoglądowy rozwój został przedstawiony na tle europejskich tajnych stowarzyszeń. Praca jest oparta na szerokiej bazie archiwalnej, uwzględniającej obok zachowanych tekstów obrzędowych i literackich również materiały, które za J. Łotmanem nazywane są tekstami zachowania i odnoszą się do zachowania codziennego członków tajnych stowarzyszeń. Rozprawa została podzielona na osiem rozdziałów poświęconych genezie, rozwojowi organizacyjnemu, społecznej percepcji oraz strategiom mitologizacji świata i człowieka uchwytnych w związkowych programach i rytuałach. Poprzez analizę tekstów obrzędowych i manifestów politycznych został przedstawiony proces mitologizacji świata, rozumianej jako postrzeganie rzeczywistości poprzez związkowy mit i rytuał. Krytyczny rozbiór dotychczasowych koncepcji i definicji tajnego stowarzyszenia (podejścia historyczne, religioznawcze, socjologiczne, krytycznoliterackie) umożliwił przedstawienie własnej koncepcji ewolucji organizacyjnej, ideowej i obrzędowej, która stała się udziałem polskich tajnych stowarzyszeń. W analizie zostały uwzględnione trzy źródłowe tradycje: hermetyczna, spiskowa i fantazmatyczna, odpowiadające za wybór określonej ścieżki inicjacyjnej (tradycja hermetyczna), struktury organizacji (tradycja spiskowa) oraz determinującej społeczną percepcję związku (tradycja fantazmatyczna). Poprzez wymienione tradycje i odpowiadające im wzorcowe i właściwe systemy organizacji zostały określone sfery oddziaływania mitu i rytuału. Podążając za koncepcjami semiotyków szkoły Tartu (Łotman, Uspienski) oraz teoretyków psychologii i filozofii narracyjnej (Ricoeur, Trzebiński), szczególnie wiele uwagi poświęcono doświadczeniu egzystencjalnemu jako kluczowemu dla zrozumienia mentalności spiskowej. Poprzez analizę spiskowych programów i tekstów obrzędowych zostały przedstawione różnorodne strategie mitologizacji świata i człowieka, które uchwytnie są w dostępnym nam materiale źródłowym. Wychodząc od klasycznego podziału tajnych stowarzyszeń na związki inicjacyjne i polityczne (Simmel, Witkowska), zaproponowana została daleko idąca rewizja obowiązującej typologii tajnych związków. Mit i rytuał związkowy, dotąd łączone ze stowarzyszeniami inicjacyjnymi, zostały

przedstawione w obrębie związków politycznych, w których odpowiednikiem opowieści mitycznej staje się program i ideologia, natomiast ekwiwalentem rytuału – określona forma aktywności w świecie. Przeprowadzona analiza umożliwiła zrekonstruowanie sfery obrzędowej zarówno w jej wymiarze związkowym, jak i indywidualnym.

Marek Kalmus, *Symbolika i znaczenie tybetańskiego rytuału pho-bar rdo-gchog (ceremonia rozbicia kamienia)*, 2007, promotor: prof. dr hab. Łukasz Trzciniński

Praca omawia wymierający rytuał tybetański, ukazując głębsze znaczenia oraz jego rolę społeczną i terapeutyczną. Pho-bar rdo-gchog, zainicjowany w XV w. przez tantrycznego jogina Thangtonga Gjalpo, korzeniami sięga czasów przedbuddyjskich i tybetańskiej „religii ludzi”. Przetrwał tylko w dolinie Pin w Spiti (zachodnie Himalaje). Wykonywany jest przez kilka inicjowanych zespołów. Obrzęd „rozbicia kamienia na brzuchu” ma za cel pokonanie demonów wywołujących choroby i epidemie lub problemy i katastrofy budowlane. Autor udokumentował rytuał i wywiady z najstarszymi mistrzami. Jako pierwszy zasygnalizował też istniejące ślady tego obrzędu w odległych dolinach Bhutanu. Analiza scenariusza, ikonografii i treści pozwoliła wykazać kilka poziomów znaczeniowych: religijny, szamańsko-magiczny, medyczny, oczyszczający teren i ułatwiający budowę oraz wyzwalający. Symbolikę i znaczenie obrzędu omówiono, stosując metodologię fenomenologiczną i hermeneutyczną w relacji do:

- skalania związanego z naruszaniem równowagi środowiska i wywołującego choroby,
- demonów, bóstw i strażników (typologia i ich rola z punktu widzenia wadźrajany i bön),
- religijnych i szamańskich obiektów rytualnych,
- ikonografii, treści sadhan i modlitw,
- tradycyjnej medycyny i psychiatrii tybetańskiej (wraz z analizą psychologiczną jego wpływu na widzów i wykonawców),
- „wyzwolenia przez zmysły”.

Wykazano, że jest to rytuał magiczno-religijny. Aspekty te przenikają się i są trudne do rozdzielenia, choć aspekt magiczny nieco dominuje nad religijnym. Praca zawiera 60 unikalnych zdjęć i autorski film dokumentalny.

Opracowała *Daria Szymańska-Kuta*